

Tragiek op het Friese erf...

Veehouder Jelle Kraak in Nijelamer is boos, enorm boos. Grove nalatigheid van zijn adviseurs en enkele instanties bracht zijn boerderij aan de rand van de afgrond. Aldus de veehouder. Een aantal van zijn adviseurs zoekt de fouten vooral bij Kraak zelf en kenmerkt hem als onkundig. In 2009 overkomt de veehouder iets ernstigs: hij wordt beschuldigd van veeverwaarlozing. De AID neemt alle koeien en kalveren in beslag.

Geesje Rotgers

H

et is een regenachtige dag in september wanneer ik voor het eerst kennismak met de veehouders Jelle Kraak en zijn vriendin Monica van Dijk. Bij het oprijden van het erf komt Kraak al naar me toelopen. Hij oogt vlot. Kraak wil me meteen de opfokvaarsjes laten zien. "Dan weet je waarover we praten." Hij loopt voor me uit de stal in – het bedrijf is gedateerd, maar de dieren hebben er flink de ruimte. De koppeltjes kalveren van

verschillende leeftijden ogen kwiek. Dat vond de nVWA (voorheen AID) ook, zo staat in het inspectierapport van deze instantie. De vVWA komt tegenwoordig regelmatig kijken hoe het vee erbij staat. Kraak en Van Dijk zijn zichtbaar trots op hun dieren en wijzen me op de uniformiteit van de kalveren en hun dichte vachtjes. Zij zijn blij dat de kalveren weer gedijen. Dat was kort geleden anders. Heel anders. Kraak is halverwege de vijftig en "al vijftig jaar

boer". Enige trots klinkt door in zijn stem als hij vertelt over zijn opleiding aan de Hogere Landbouwschool in Groningen en over de overname van het ouderlijke bedrijf. Samen met zijn broer werden 150 koeien gemolken. De samenwerking tussen beide broers liep stuk, waarna Kraak alleen verder boerde met 75 koeien. Daarnaast werden 150 vaarsjes opgefokt voor de export. Dat een rundveebedrijf van deze omvang is 'geruimd' vanwege dierverwaarlozing, geeft te denken. Hier zouden toch genoeg erfbedreders rond-

Wek als adviseur geen valse verwachtingen

Arie Meeuwissen, directeur bij Sales Improvement Group, kent deze casus niet persoonlijk, maar kan wel in grote lijnen schetsen waar de communicatie tussen adviseur en veehouder vaker misgaat. "Adviseurs zeggen gemakkelijk 'dit probleem gaan we even voor u oplossen' en wekken daarmee verwachtingen bij de veehouder die zij vervolgens niet waarmaken. Formuleer daarom eind- en tussendoelen, zodat er geen verkeerde verwachtingen worden gewekt bij de klant. Ook wordt geregeld niets op schrift gesteld, want adviseurs werken graag met losse afspraken. In de praktijk leidt het zelden tot hoogoplopende conflicten, maar des te vaker tot klantverlies. Daarnaast is het heel belangrijk dat alle adviseurs op het erf 'dezelfde kant op adviseren'." De huidige dierenarts van Kraak geeft als aanvullende tip dat adviseurs zelf duidelijk aan moeten geven waar hun grenzen liggen qua kennis en kunde. "Soms stellen vee-

houders mij vragen waar ik niet direct een goed antwoord op heb. Iedere vraag is een belangrijke vraag. Heb ik voor mijn gevoel geen goed antwoord paraat, dan geef ik dat aan en doe navraag of verwijst de veehouder door. Hiervoor is een breed netwerk onontbeerlijk. Daarnaast is het belangrijk dat je op persoonlijk vlak met elkaar door één deur kan. Er moet wederzijds respect en vertrouwen zijn."

nVWA pakt recidivist streng aan

Hoe heeft het zover kunnen komen? Kraak kwam al eerder in contact met de AID (nu nVWA), vanwege een overtreding van de mestwetgeving. Zijn huidige dierenarts waarschuwt haar veehouders ervoor om altijd te zorgen dat zij hun zaken ook wettelijk gezien op orde hebben. "Een ontbrekend oormerk, een kleinigheid in de ogen van veel boeren, zorgt er wél voor dat je bij de AID in de boeken komt en een volgende keer harder wordt gestraft. Ook het correct bijhouden van de diergeenestmiddelenadministratie is erg belangrijk."

Online archief Gezondheidsdienst voor Dieren lekt informatie

Veehouder Kraak raakte bijna nogmaals gedupeerd toen bleek dat zijn GD-laboratoriumuitslagen in verkeerde handen waren gevallen. Een vroegere dierenarts van hem had die gedownload uit de online databank van de GD en als bewijsstuk willen gebruiken in de rechtbank. De rechter vond dat het bewijs niet rechtmatig was verkregen en accepteerde het niet. GD-directeur Jan Jansen wil niet ingaan op de gebrekkige privacybescherming van zijn klantgegevens. Sterker nog, hij ontkent de hele databank: "De GD heeft op dit moment nog geen online databank waarin labuitslagen vastliggen. Hopelijk hebben we die wel per 1 januari 2012 en dan kan de dierenarts, die daartoe door de veehouder gemachtigd is, daaruit informatie halen."

Het antwoord van Jansen is op zijn minst curieus: in veterinaire kringen is namelijk algemeen bekend dat de dienst inlogcodes verstrekt aan dierenartsen die daarmee toegang hebben tot de online databank met labuitslagen. Dierenartsen kunnen van iedere veehouder waarvan ze ooit iets hebben ingezonden, in het gehele digitale archief kijken. "Dus ook van veehouders die niet bij mijn praktijk zijn aangesloten, maar waar ik ooit een bloedje heb afgenomen voor export bijvoorbeeld, of die naar een andere praktijk zijn gegaan. Ik kan tot vele jaren terug. Ik vind dat erg handig in geval van nieuwe klanten, maar je kunt er ook misbruik van maken", rapporteert een dierenarts die de beveiliging voor V-focus uittestte. Jansen wil verder niet reageren en verwijst door naar zijn afdeling juridische zaken.

lopen die hadden kunnen ingrijpen? Zeker vanwege de vaarzenexport. "De dierenarts krijgt alle dieren in handen, ze worden stuk voor stuk getapt voor de controle op dierziekten", bevestigt Kraak. De telefoon gaat. "De vaars is onderweg naar Engeland", vertelt Van Dijk verheugd. Het dier was dus prima in orde. Het opfokbedrijf voor exportvaarzen draait inmiddels weer, maar de spanning of een dier wel of niet oké wordt bevonden door de autoriteiten is er nog steeds.

Toen ging het helemaal fout

Natuurlijk had Kraak voorheen ook geregeld kritiek op zijn adviseurs, maar de échte ellende begon in het voorjaar van 2008. Kraak was juist overgestapt op een nieuwe leverancier van kalvermelkpoeder, uit onvrede over leverancier Alpuro. De melkpoeder van Alpuro bevatte volgens Kraak te lage gehalten, waardoor de kalveren niet wilden groeien. Handelsbedrijf CA-FNZ-Agri (tegenwoordig Lely Consumables) mocht voortaan de kalvermelk leveren. Maar opnieuw reageerden de kalveren niet goed op de kunstmelk. Of was er iets anders mis? De kalveren werden aangevoerd van vele adressen, wat uit oogpunt van diergezondheid een behoorlijk risico betekent.

In de eerste maanden stierven er tien kalveren. "Dit was verschrikkelijk en nog nooit eerder gebeurd", vertelt Kraak. De Gezondheidsdienst voor Dieren verrichtte sectie, maar een oorzaak werd niet gevonden. Het ging van kwaad tot erger: de kalveren wilden niet meer drinken, raakten aan de diarree, werden langzamerhand kaal, stonden met een bolle rug wat duidt op buikpijn, de spieren degenererden, ze vielen om, raakten in coma en stierven. Zijn bedrijfsdierenarts, dokter Kiers in Joure, liet de veestapel onderzoeken op BVD, maar de ziekte werd niet aangetroffen. De veehouder grossierde sindsdien in laboratoriumonderzoeken. Het leverde allemaal niets op. Lag de uitval onder de kalveren in 2007 met 5 procent ruim onder het landelijke gemiddelde, in 2008/2009 liep die op tot bijna 50 procent, zo lezen we in een rapport van de bedrijfsdierenarts. Toen Kraak in een zak melkpoeder blauwe stukjes plastic aantrof, begon hij te twijfelen aan de kwali-

teit van het product. Hij heeft nog een monster bewaard en laat het zien. Het heeft veel weg van een snippertje van een plastic zak. Kraak meldde de verontreiniging destijds meteen bij de AID/VWA, die vervolgens poolhoogte namen bij de voerleverancier. Ook het Productschap Diervoeder werd ingelicht, alsmede controle-instantie KIWA. Uiteraard werd ook de leverancier ingelicht. De controle-instanties vonden dat Kraak er samen met zijn leverancier uit moest zien te komen. Het leidde tot een rechtszaak, waarin de veehouder in het ongelijk werd gesteld wegens het ontbreken van een aansprakelijkheidsstelling.

Groot drama op het bedrijf

De speciale kadaverwaggen van Rendac voor risicobedrijven meldde zich met regelmaat op de boerderij, en dat was de burens in de wijde omtrek niet ontgaan. Collega-boeren durfden niet meer in de buurt te komen van het veebedrijf, want 'dáár heerste een zeer gevaarlijke ziekte'. Kraak raakte in een isolement; hij boerde achteruit, niet alleen in diergezondheid, maar ook in inkomsten. De relatie met de dierenarts verslechterde en de bank weigerde het krediet te verhogen.

Toen kwam de AID. Dat was op 6 april 2009. Via de tiplijn Meld Misdaad Anoniem was een melding binnengekomen van dierverwaarlozing. De AID vond genoeg reden om de dieren in beslag te nemen. 'De drijfmest stond tot aan de roosters en op enkele plaatsen er al boven. Hierdoor hadden niet alle dieren een droge en schone ligplaats', zo valt te lezen in de 'Bestuursrechtelijke handhaving' van de AID. Ook had Kraak een aantal kadavers nog niet opgeruimd. Kraak gaf toe op dat moment geen geld te hebben voor de mesttransporteur en de kadavers waren de 'oogst' van één weekend.

Van mond tot mond

De Friese kranten berichtten uitgebreid over het 'ernstige geval van verwaarlozing' in hun regio, waarbij 'koeien tot hun knieën in de mest stonden'. In Friesland werd Kraak zo ongewild een bekende Nederlander. Met de inbeslagname door de AID was de maat vol voor Friesland Bank. De bank schreef de veehouder

een brief dat 'vanwege de AID-actie inzake verwaarlozing van vee' het verstrekte krediet van 350.000 euro werd teruggevorderd. Daarmee was de bank met zijn veroordeling van de veehouder een stuk sneller dan de rechtbank. Hoewel Jacob van Dijk, directeur Agro bij Friesland Bank, vanwege het bankgeheim grote moeite heeft met het doen van mededeling over deze zaak, laat hij weten dat de veeverwaarlozing voor de bank de laatste druppel was. "Er heeft veel meer gespeeld en wij hebben alles geprobeerd om er samen met de veehouder uit te komen", stelt Van Dijk. "Helaas is ons dat niet gelukt." Van Dijk bevestigt dat de bank in feite het vertrouwen in de klant heeft opgezegd om te voorkomen dat de bank imagoschade lijdt.

Strijdvaardig

Kraak en Van Dijk zijn strijdvaardig; zij hebben er hun levenswerk van gemaakt om de onderste steen boven te krijgen. Het dossier is inmiddels omvangrijk en het kost moeite om niet te verzanden in de vele, vele details. Beiden hechten er zeer aan dat adviseurs hun adviezen op schrift vastleggen. Daarvoor ontlene zij hun houvast. Dat is niet consequent gebeurd, wat heeft geleid tot meer misverstanden. Hun huidige dierenarts, die vanwege lopende procedures niet met naam genoemd wil worden, bevestigt dat de schriftelijke vastlegging zeer belangrijk is voor Kraak. Zij legt dan ook alles nauwkeurig voor hun vast. "Ik kom nu twee jaar op dit bedrijf en kan alleen over die periode praten. Ik zie dat het goed gaat met de kalveren op dit bedrijf. Als er bij Kraak een kalf ziek wordt, is dat uitzonderlijk. Kraak is een van de betere veehouders uit mijn praktijk."

Ook Ed van Benthem, directeur van Van Benthem Veevoerders, is zeer te spreken over de veehouder. Hij kan er niet bij dat Kraak veroordeeld werd voor veeverwaarlozing. "Wij leveren hier sinds 2005 de brok en komen regelmatig op het bedrijf. Ik zie juist dat Kraak zijn vee altijd heel secuur voert, zelfs boven de normen. Wel vraagt deze veehouder een bepaalde manier van communicatie. Maar als leverancier heb jij je aan te passen aan de communicatiewijze van de klant. Zo is het toch?"

Geschillen over kalvermelk

Kraak legt een zak kalvermelkpoeder uit de gewraakte periode op het aanrecht. De zak zit nog dicht. Het is een bewijsstuk voor wie zijn zaak nog eens wil onderzoeken. Maar niemand heeft zich gemeld. Een aantal adviseurs heeft de neus gestoten en de verhalen zijn snel rondverteld: 'Deze veehouder is een querulant'.

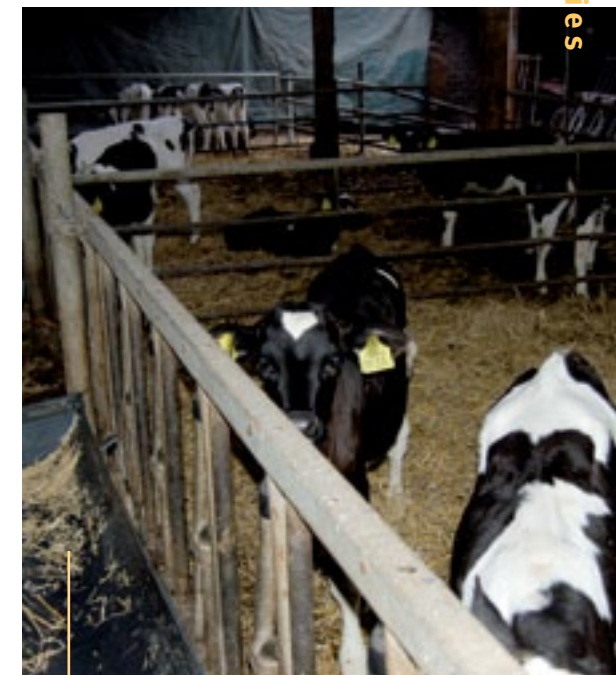
Kraak schudt opvallend gemakkelijk talrijke details uit zijn mouw, tot jaren terug. Zijn vroegere adviseurs daarentegen willen liever zwijgen en vergeten. Handelsbedrijf Lely Consumables bood de veehouder onlangs 10.000 euro om het geschil te laten rusten. Officieel wil Guido de Bree, productmanager bij Lely Consumables niets zeggen. "Het ligt onder de rechter en dan is het niet kies om erop in te gaan." Inofficieel laat De Bree weten veel werk te hebben aan deze veehouder. "Wij leverden drie jaar geleden vijf pellets melkpoeder en zijn nog steeds verwikkeld in juridische procedures."

De adviseur van een tweede voerfabrikant reageert aangeslagen. "Je verpest met die vraag mijn hele dag. Ik wou dat ik nooit aan dit bedrijf had geleverd. Het was maar voor een korte periode, en al jaren geleden, maar wij zijn nog altijd in een juridische strijd verwikkeld."

Jan Veling, dierenarts bij de Gezondheidsdienst voor Dieren, noemt de veehouder 'een bijzondere man' en niet gemakkelijk voor zijn adviseurs. "Wij kennen hem bij de GD, maar het is niet eenvoudig om met deze veehouder samen te werken. Wij doen er alles aan om hem te helpen met de certificering van zijn bedrijf. De contacten lopen via de juridische afdeling." Veling is ook aanspreekpunt van het Vertrouwensloket Preventie Verwaarlozing Landbouwhuisdieren. "Vanuit dit loket wil ik geen mededeling doen, het is niet voor niets een vertrouwensloket." Volgens veehouder Kraak was het Vertrouwensloket niet betrokken bij de vermeende veeverwaarlozing op zijn bedrijf. Veling wil dat wel bevestigen.

Dierenarts herkent zoutvergiftiging niet

Najaar 2009. De kwaliteit van de kalvermelk blijft

KALVEREN GEDIJEN WEER

De koppeltjes kalveren in de stallen van veehouder Kraak ogen kwiek. Dat vond de nVWA (voorheen AID) ook, zo staat in het inspectierapport van deze instantie.

Foto: Geesje Rotgers

Kraak dwars zitten. Daarop stuurt hij zelf een pot vol melkpoeder van zijn leverancier Lely Consumables (de melkpoeder komt van Provimi en is geproduceerd in de fabriek van Joosten Products in Weert) naar het laboratorium van TNO. TNO adviseerde ook het zoutgehalte te laten onderzoeken en stelde vast dat het zoutgehalte 3,1 procent (1,2% Na en 1,9% Cl) bedroeg. Dat is hoog. De veehouder vermoedt sindsdien dat zijn kalveren aan een chronische zoutintoxicatie zijn overleden.

De redactie vroeg een aantal deskundigen of melk met dit zoutgehalte kwaad kan voor kalveren. Er blijkt opvallend weinig over bekend te zijn. Wetenschapper Jan Doppenberg van Schothorst Feed

ZOUT IS VOEDINGSSTOF

Volgens de Europese wetgever is zout voor het kalf een voedingsstof. Om die reden ligt een zoutvergiftiging bij deze diergroep bijzonder ingewikkeld.

Foto: flickr.com

Research moet de literatuur in om informatie te vinden. “Voor veel diersoorten zijn er wel toxische grenzen bekend, maar niet voor kalveren.” Ook bij leveranciers van kalvermelkpoeder komen we niet verder, en evenmin bij de dierenartsen die we ernaar vragen. In de algemene beleving vormt zout nooit een probleem bij kalveren, mits ze daarnaast voldoende kunnen drinken. Volgens Kraaks huidige dierenarts, deskundige in de rundveevoeding, is het goed mogelijk een chronische zoutintoxicatie over het hoofd te zien, doordat niemand het gemakkelijk herkent. Er wordt door dierenartsen simpelweg geen rekening mee gehouden. Guillaume Counotte, toxicoloog bij de Gezondheidsdienst, zegt: “Wanneer jonge kalveren géén extra water krijgen, dan is 1.000 mg zout per liter kalvermelk (1 procent) ‘op de rand’. Daarboven kan het toxisch werken. Bij een aanhoudend te zout rantsoen loopt het kalf hersenschade op.” Maar ook de GD zegt er niet op te onderzoeken. In de buitenlandse literatuur vinden we meer gevallen van chronische zoutvergiftiging bij jonge kalveren. Volgens het veterinaire naslagwerk Large Animal Internal Medicine (Bradford P. Smith) worden kalveren langzaam vergiftigd als ze dagelijks 4 liter melk gevoerd krijgen met een zoutgehalte (NaCl) van minimaal 2,6 procent. De ernst van de schade wordt meestal pas duidelijk na een aantal maanden van een te zoutrijk dieet. Op het bedrijf van Kraak is nooit gedacht aan de

mogelijkheid van een zoutvergiftiging. “Onze kalveren hadden altijd extra water tot hun beschikking”, stelt Kraak. Zijn huidige dierenarts denkt dat een zoutovermaat hier zeker een rol gespeeld kan hebben. “Op dit bedrijf, waar veel kalveren worden opgefokt, valt een probleem met voeding eerder op. Als er iets fout gaat, dan gaat het ook in grote aantallen fout, aangezien Kraak veel meer kalveren aan de melk heeft dan de gemiddelde veehouder. Op het bedrijf van Kraak had hier serieus naar gekeken moeten worden, maar dat is helaas nooit gebeurd.”

Handen niet branden

Om het bewijs alsnog op tafel te krijgen wordt de GD gevraagd om de stapel sectie- en onderzoeksuitslagen nog eens te toetsen aan chronische zoutintoxicatie, voor zover dat mogelijk is. De GD weigert dit, en schrijft: ‘Gezien de omvang van dat onderzoek en de kosten, hebben we besloten hiermee niet aan de slag te gaan’. Daarop besluit de huidige bedrijfsdierenarts van Kraak aan ‘de zaak’ te rekenen (zie kader rechts). Ook LTO wil zich afzijdig houden van deze kwestie. Beleidsmedewerker Menno Douma benadrukt dat ‘veeverwaarlozing nooit mag voorkomen’ en verder wil hij niet in gesprek over de haken en ogen aan dit dossier. De veehouder klopte aan bij verschillende instanties, maar ving even zo vaak bot en spande daarop diverse juridische procedures aan. En juist dan verslikt zijn rechtsbijstandsverzekeraar Arag zich in dit ingewikkelde dossier door een procedurefout te begaan, waardoor het te laat is de zoutkwestie alsnog te onderzoeken. Arag ontkent aanvankelijk een fout te hebben gemaakt, maar geeft die later toch schriftelijk toe. Maar haast zich erbij te zeggen dat het niet aannemelijk is dat te zoute kalvermelk de oorzaak van de problemen bij de kalveren was.

Eind oktober 2011. Even gloort er licht aan de horizon als de Stichting Zorg om Boer en Tuinder) zich met de zaak gaat bemoeien. Het is dan al zeer kort dag, aangezien Friesland Bank de executieverkoop van de boerderij met landerijen heeft gepland op 8 november. De stichting wil de zaak onderzoeken, maar de bank weet echter van geen wijken; ze weigert het gesprek aan te gaan met de stichting. Omdat er alleen een bod kwam op enkele percelen grond, waarmee het krediet kon worden ingelost, blijft de boerderij waarschijnlijk behouden.*

De tragiek op dit Friese erf is onbeschrijflijk groot. Vooral voor de veehouder, maar ook sommige voormalige adviseurs hebben er nog slapeloze nachten van. Het is een verhaal met alleen maar verliezers...

*) De stichting werd op de zaak gezet door het loket Boerenkans. Dit loket biedt hulp aan boeren die zich bezinnen op de toekomst van hun bedrijf.

Productschap Diervoeder biedt helpende hand

De bedrijfsdierenarts van Kraak (tevens deskundig in rundveevoeding) stelt een expertiserapport op op basis van de beschikbare labuitslagen. Zij rapporteert als volgt: ‘Gebruikmakend van de gegevens van TNO en CA FNZ (nu Lely Consumables) kom ik tot de conclusie dat de aangemaakte kalvermelk die is gevoerd, een natriumgehalte bevatte van ten minste 1.500 mg per liter. Dit is volgens de informatie van GD de bovengrens van een chronische zoutvergiftiging en de ondergrens van een acute zoutvergiftiging wanneer het drinkwater betreft. Ook als de analysegegevens van producent Provimi worden gebruikt, is sprake van een te hoog zoutgehalte, volgens informatie van de GD. Mijs inziens kan in plaats van drinkwater ook kalvermelk worden gelezen aangezien kalveren in de eerste levensweken zeer minimaal water drinken en melk de voornaamste bron van water en voeding is. Ook de ziekteverschijnselen komen overeen met de GD-informatie.’ Hoewel zout toxisch kan uitwerken op kalveren, stelt Hans van der Weijden van het Productschap Diervoeder dat de wetgever daar anders over oordeelt. “Volgens de EU-wetgeving is zout een voedingsstof en geen toxische stof. Daarom zijn er geen maximale gebruiksnormen aan deze grondstof gesteld.” Wel moeten alle verhandelde voeders een ‘gezonde handelskwaliteit’ hebben. Volgens het schap is Provimi verantwoordelijk voor de melkpoeder met de door Kraak betwiste handelskwaliteit (te zout), ondanks dat die door Lely Consumables is verhandeld. Provimi heeft immers het product laten fabriceren. Eduard Deckers van het ministerie van EL&I, bevestigt dit. “De kaderwet diervoeders stelt dat diervoeders veilig moeten zijn. Dit is nadrukkelijk de verantwoordelijkheid van de producent. In dit geval zal de producent zich ervan moeten vergewissen dat het gehalte aan zout niet schadelijk is voor de dieren. Indien hij dit niet doet, is hij strafbaar.” Het Productschap Diervoeder biedt aan een overleg te organiseren tussen de gedupeerde veehouder en Provimi. Kraak stemt hiermee in. Provimi weigert. “Deze zaak ligt momenteel onder de rechter; er loopt een zaak tussen de veehouder en Lely Consumables. Daar gaan wij niet tussen zitten”, aldus Miriam ter Braak, perswoordvoerder van Provimi.